

INTEGRAREA SOCIOECONOMICĂ A REFUGIAȚILOR UCRAINENI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Valentina COTELNIC, cercetător științific,

E-mail: vcotelnic@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1086-0024>

Olga POALELUNGI, cercetător științific,

E-mail: olga.poalelungi@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5012-9505>

Centrul de Cercetări Demografice,
Institutul Național de Cercetări Economice,
Academia de Studii Economice din Moldova

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.18.2024.24>

Abstract. *This article analysed the challenges and opportunities created by the socioeconomic integration of Ukrainian refugees in the Republic of Moldova. Based on the data of the Government of the Republic of Moldova and the UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), it is estimated that over a million Ukrainian refugees have transited our country to other European destinations, and over a hundred thousand have temporarily settled in Moldova. This fact required a dedicated and prompt effort from the Republic of Moldova authorities and international organisations to integrate refugees into the Moldovan society. The social and economic integration of Ukrainian refugees in the Republic of Moldova is a complex process involving a series of challenges and opportunities for refugees and host communities. The Republic of Moldova, despite its limited resources, responded promptly to these challenges through various initiatives and programs to support refugees. Continued efforts have focused on long-term integration, emphasizing employment, involvement in education and inclusion in society. Based on the studied data, some recommendations are proposed to facilitate the integration of refugees.*

Keywords: *refugees, temporary protection, socio-economic integration, employment, education, migration.*

JEL: C38, J11, J13, P36

UDC: 316.346.32-053.6(478)

Introducere. Începând cu 24 februarie 2022, conflictul militar din Ucraina a provocat o criză regională majoră și un exod masiv al populației din zonele beligerante. Conform Portalului de date deschise al Înalțului Comisar ONU pentru Refugiați (ODD, 2024), la data de 15 octombrie 2024, circa 6.752.000 de persoane din Ucraina au fost forțate să părăsească țara din cauza conflictului armat.

Cu o populație totală de doar 2,5 milioane de locuitori, Republica Moldova a înregistrat peste 1 milion de persoane din Ucraina care au tranzitat țara spre alte state

membre ale Uniunii Europene. În același timp, 123.729 de persoane rămân în continuare găzduite în Republica Moldova, la aproape trei ani de la începutul conflictului, solicitând un drept de ședere în țară. Autoritățile moldovene au demonstrat o deschidere exemplară și au acordat sprijin considerabil acestor personae. Pentru a răspunde nevoilor acestora, Comisia pentru Situații Excepționale a introdus, prin Hotărârea Guvernului nr. 21 din 18 ianuarie 2023, institutul de protecție temporară, care a intrat în vigoare la 1 martie 2023. Protecția temporară este acordată în mod excepțional în cazul unui aflux masiv și spontan de persoane strămutate, care nu se pot întoarce în țara de origine. Introducerea institutului de protecție temporară a permis simplificarea procedurilor de identificare a persoanei și recunoașterea statutului și dreptul de ședere a persoanelor respective în Republica Moldova, precum și acordarea asistenței posibile pentru aceștia din partea autorităților și societății din țară. La situația de 31.12.2023 au fost deja documentați 28 332 beneficiari de protecție temporară (Anuarul statistic IGM/2024), dintre care 8507 minori, 19 825 varstnici.

Angajamentul poporului moldav a depășit răspunsul de urgență. Statutul de protecție temporară a defenit un proiect ce acordă posibilități de incluziune și construire a comunității, unde refugiații din Ucraina nu sunt doar primiți, ci și sprijiniți cu instrumentele și oportunitățile necesare de a contribui la noua lor societate. Cetățenii moldoveni, organizațiile societății civile și autoritățile lucrează împreună pentru a se asigura că acești noi membri ai comunității au acces la educație, locuri de muncă și servicii sociale, promovând un sentiment de apartenență într-o țară străină.

Scopul și metoda de cercetare. În cadrul cercetării au fost examinate sursele de date statistice și administrative privind persoanele strămutate din Ucraina, cadrul instituțional și oportunitățile privind acordarea asistenței pentru perioada de aflare în Republica Moldova, posibilitățile de integrare, provocările și posibilitățile de depășire ale acestora.

Rezultatele cercetării. Actele normative privind acordarea protecției temporare persoanelor strămutate din Ucraina au definit categoriile de persoane eligibile pentru acest statut, identificând totodată grupurile vulnerabile care necesită o atenție deosebită, în special minorii, minorii neînsoțiți sau cei însoțiți de persoane fără împuterniciri legale. Totodată, au fost stabilite un șir de măsuri urgente ce țin de asigurarea cu loc de cazare, accesul la serviciile medicale, la sistemul educațional, acordarea asistenței materiale urgente (pachete alimentare, igienice etc.). În mod special, a fost menționată posibilitatea angajării celor maturi în câmpul muncii, fie în baza ofertei angajatorilor prezentate public, fie în mod individual. În acest caz, angajatorul urma în mod obligatoriu să notifice Agenția Națională a Forței de Muncă privind angajarea persoanei din Ucraina. Pentru beneficiarii de protecție temporară, potrivit unor criterii prestabilite, a fost stabilit accesul la diverse măsuri de asistență socială, finanțate de către organizațiile internaționale, în baza procedurilor și condițiilor aprobate în comun de autoritățile publice, cum ar fi Ministerul Muncii și Protecției Sociale și Ministerului Afacerilor Interne. Având în vedere situația de

urgență, integrarea pleneră a persoanelor din Ucraina a cunoscut un șir de impedimente și provocări.

Provocările integrării. Bariera lingvistică. Majoritatea refugiaților ucraineni vorbesc limba ucraineană sau rusă, în timp ce limba oficială în Republica Moldova este româna. Acest lucru limitează accesul refugiaților la educație, locuri de muncă și servicii publice, precum și limitează posibilitățile de integrare socială prin comunicarea cu populația locală, în special în regiunile rurale.

Accesul la locuință. Asigurarea refugiaților ucraineni cu locuințe potrivite și de lungă durată constituie o mare provocare, mai ales având în vedere numărul mare de refugiați și fondul limitat de locuințe disponibile, în special, cel din zonele urbane. Respectiv, majoritatea refugiaților ucraineni sunt găzduiți în adăposturi temporare, centre de plasament oferite de guvern sau în familii gazdă.

Accesul la piața muncii. Deși legislația moldovenească permite refugiaților să lucreze, adaptarea la piața muncii locală este dificilă, din cauza dificultăților lingvistice, diferențelor în recunoașterea calificărilor și a experienței profesionale. Integrarea refugiaților ucraineni în câmpul muncii necesită o combinație de facilități legislative, suport educațional, asistență socială, susținute de un parteneriat efectiv între sectorul public, privat și organizațiile non-guvernamentale.

Accesul la educație. Integrarea copiilor și tinerilor refugiați în sistemul educațional moldovenesc este complicată de anumite cerințe formale pentru accesul la instituțiile de învățământ din Republica Moldova, prin solicitarea documentelor în original sau copiilor legalizate, ceea ce mulți refugiați nu o pot face. La fel, există necesitatea adaptării curriculumului și asigurării de sprijin lingvistic.

Parcursul refugiaților din Ucraina spre Moldova și alte destinații europene. Exodul ucrainenilor declanșat de începutul războiului din 2022 poate fi împărțit în mai multe faze distincte, fiecare marcată de un set unic de caracteristici. Aceste faze au fost determinate de evoluția conflictului, de situația politică și economică din Ucraina și de răspunsul comunității internaționale la această criză.

Faza inițială (Februarie - Martie 2022) a fost caracterizată prin exodul în masă a persoanelor civile, în principal femei, copii și vârstnici, din zonele afectate de conflict. Această fază a fost marcată de o panică generală, când familiile au încercat să părăsească țara cât mai repede posibil, fără a avea o destinație clară. Cele mai multe persoane s-au îndreptat către țările vecine, cum ar fi România, Polonia, Moldova, Ungaria și Slovacia, care și-au deschis granițele pentru refugiați. La acea etapă, lipsa infrastructurii și a resurselor suficiente pentru a face față unui număr atât de mare de refugiați a fost cea mai mare problemă. În plus, fiind fază inițială a acestei crize, au existat mari dificultăți legate de coordonarea asistenței umanitare.

Faza de stabilizare temporară (Aprilie - Iunie 2022) a impus necesitatea căutării soluțiilor de adaptare la noile realități și de integrare în comunitățile locale. Pe măsură continuării conflictul, persoanele strămutate au început să caute soluții mai stabile, de durată privind acomodarea și integrarea în țările de refugiu. O parte din refugiați au rămas în țările vecine, alții au ales să migreze spre state europene mai îndepărtate, precum Germania, Franța și Italia. Alegerea respectivă a fost motivată de prezența în țările menționate a comunităților de ucraineni, dar și existența mai multor oportunități economice. Integrarea în societățile gazdă, accesul

la locuri de muncă, educație și asistență medicală au devenit priorități majore, totodată au devenit mai evidente și provocările legate de trauma psihologică a refugiaților și necesitatea de a găsi o soluție de securitate mai de durată. Pe parcursul fazelor inițiale, potrivit datelor prezentate de Guvernul Republicii Moldova și UNHCR, circa un milion de persoane din Ucraina au tranzitat teritoriul țării, iar 123 mii au rămas în Republica Moldova pentru o perioadă mai îndelungată.

Faza de migrație secundară (Vara 2022 - Primăvara 2023) se caracterizează prin căutarea securității și stabilității pe termen lung. După ce inițial s-au stabilit temporar în diferite țări, unii refugiați au început să își re-evalueze opțiunile, fie prin deplasarea continuă în căutarea unor condiții mai bune, fie revenind în Ucraina, dacă situația de securitate și economică le permitea, în special în regiunile mai puțin afectate de conflict. Respectiv, țările din Europa de Vest au devenit destinații preferate pentru mulți refugiați în această perioadă, datorită oportunităților economice mai bune și politicilor de integrare mai favorabile. La această etapă, integrarea pe termen lung a devenit o prioritate, implicând recunoașterea diplomelor, învățarea limbii, și obținerea permiselor de muncă.

Faza de stabilizare pe termen lung și integrare (Primăvara 2023 - Prezent) a oferit refugiaților posibilitatea de a găsi un nou început. Ucrainenii care au rămas în țările de refugiu au ales să se concentreze pe construirea unei vieți noi, cu accent pe integrarea în piața muncii, accesul la educație pentru copii și asigurarea unui trai stabil de lungă durată. Mulți refugiați și-au găsit stabilitatea în țările care le-au oferit ajutor constant și, în plus, comunitățile ucrainene din diaspora s-au consolidat, au acordat asistență, asigurând o integrare mai eficientă. În același timp, menținerea legăturilor cu Ucraina și perspectiva de a reveni după război acasă rămâne a fi un deziderat important pentru mulți refugiați.

Conform datelor Eurostat și UNHCR, la situația lunii august 2024, numărul refugiaților din Ucraina în statele europene a constituit 4,615.000 persoane. Tabelul de mai jos prezintă dinamica anuală a distribuirii refugiaților ucraineni pe țări. Majoritate dintre aceștia au obținut protecție temporară de refugiat din partea țării gazdă (Tabelul 1).

Tabelul 1. Numărul refugiaților ucraineni în țările europene

Țara	2022	2023	Aug 2024
Polonia	2.000.000	1.500.000	1.400.000
Germania	1.135.000	1.250.000	1.195.000
Republica Cehă	450.000	500.000	480.000
Marea Britanie	150.000	200.000	200.000
Italia	150.000	173.000	170.000
Spania	140.000	190.000	190.000
România	130.000	140.000	135.000
Moldova	115.000	120.000	120.000
Alte țări Europene	750.000	742.000	725.000
TOTAL	5.020.000	4.815.000	4.615.000

Sursa: Eurostat, Înalțul Comisariat ONU pentru Refugiați (UNHCR)

Datele UNHCR estimează ca peste 123 de mii de refugiați ucraineni se află în prezent în Republica Moldova. Dintre aceștia, aproximativ 44.000 sunt femei (37%),

24.000 bărbați (20%), 27.000 băieți (22%) și 25.000 fete (21%). De notat, ca Republica Moldova este unica țară non-UE prezentată în tabelul de mai sus, găzduind un număr impunător de refugiați ucraineni. Acest lucru confirmă faptul că în ciuda resurselor nesemnificative, țara noastră a făcut față provocărilor acestei crize și în continuare întreprinde măsuri pentru crearea condițiilor favorabile pentru integrarea refugiaților.

Inițiative și programe de susținere a refugiaților. Guvernul Moldovei, în colaborare cu comunitatea internațională, a reușit adoptarea și diversificarea unui șir de programe, pentru a asigura integrarea persoanelor strămutate din Ucraina în Republica Moldova. Aceste programe sunt axate pe oferirea asistenței financiare, spații de locuit, instruirea lingvistică, suport psihologic și medical. La fel au fost asigurate diverse programe pentru asigurarea accesului la programe de formare profesională și piața muncii. Drept exemplu, au fost lansate inițiative pentru a ajuta refugiații să învețe limba română și să obțină calificări profesionale recunoscute la nivel local, facilitând astfel integrarea pe piața muncii.

Organizațiile non-guvernamentale, atât locale cât și internaționale, joacă un rol esențial în furnizarea serviciilor direct refugiaților, inclusiv acces la servicii medicale și asistență juridică. Conform rapoartelor UNHCR, în anul 2024 peste 87 de organizații locale și internaționale au activat în parteneriat pentru implementarea programelor comune, facilitarea integrării sociale și economice ale refugiaților ucraineni în țara noastră. Se preconizează că aceste organizații vor implementa proiecte de asistență în valoare de aproximativ 300 milioane USD.

În faza inițială a fluxului de refugiați, Guvernul Republicii Moldova a creat 137 de centre de plasament, dar numărul acestora a fost redus treptat pe măsură ce criza a evoluat. La începutul anului 2024, erau active doar 50 de centre, care găzduiau peste trei mii de persoane, majoritatea fiind femei, copii, vârstnici și persoane cu dizabilități. Scopul pe termen lung al autorităților este să reducă numărul până la 13-15 centre, integrând refugiații în comunitate și oferindu-le soluții mai stabile, cum ar fi angajarea în câmpul muncii sau alte forme durabile de sprijin. Una dintre ele fiind, ca exemplu, facilitarea înscrierii copiilor refugiaților în instituțiile de învățământ. La 8 august 2024, Ministerul Educației și Cercetării (MEC) a emis o actualizare a instrucțiunii de înscriere a acestor copii la școală. Instrucțiunea respectivă a fost adusă la cunoștință spre executare tuturor instituțiilor de învățământ școlar. Prin Instrucțiune, ținând cont de specificul situației, în absența documentelor în original, școlile au fost obligate, să înscrie copiii doar în baza copiilor scanate a documentelor lor, fără a solicita documentul original sau o copie legalizată notarial. Potrivit cerințelor MEC, pentru studenții ucraineni care aspiră să se înscrie la universitățile din Republica Moldova, a fost instituită obligativitatea de a se prezenta personal la instituțiile de învățământ superior de interes, pentru a depune documentele relevante. Măsura respectivă a fost necesară pentru o mai sigură identificare a persoanelor. Totodată, studenților refugiați ucraineni, li s-a stabilit mărimea taxei de studii și contract anual la nivelul cetățenilor republicii Moldova, și nu a celor prevăzute pentru studenții internaționali, care diferă esențial ca mărime.

Pentru trimestrul întâi al anului 2024 MEC a raportat că numărul total de copii ucraineni înscriși în școlile din Republica Moldova a ajuns la 2.314 elevi (1.158 fete

și 1.156 băieți), fiind în creștere față de perioada precedentă. Dintre acești copii, 703 sunt înscriși în instituții preșcolare. În plus, MEC a relatat că acești copii au avut acces la activități de educație non-formală, cum ar fi cursuri de limbi străine, cursuri de abilități speciale sau cursuri de recuperare a materialului.

Plasarea în câmpul muncii. Plasarea refugiaților ucraineni în câmpul muncii din Republica Moldova, constituie o provocare complexă. Angajarea ajută persoana se integreze mai ușor în comunitatea locală și să devină parte activă a societății. Prin muncă, aceștia pot contribui la economia locală și pot stabili legături sociale mai puternice. Accesul la muncă le oferă oportunitatea de a-și recâștiga independența financiară, reducând dependența de ajutoarele guvernamentale sau umanitare. Munca poate aduce efecte psihologice pozitive, deoarece le oferă refugiaților o rutină utilă și un scop, ceea ce poate reduce stresul și anxietatea, cauzate de trauma războiului și relocării forțate. La fel, integrarea refugiaților în câmpul muncii și în societate arată un angajament puternic al Republicii Moldovei față de drepturile și demnitatea omului, solidaritatea internațională și demonstrează capacitatea țării de a rezolva probleme complexe, îmbunătățind reputația Moldovei pe scena globală. În procesul de plasare a refugiaților în câmpul muncii următoarele aspecte importante trebuie luate în considerare:

Evaluarea competențelor pentru a le oferi locuri de muncă potrivite este posibilă prin realizarea testelor de competențe, evaluări de experiență și verificarea diplomelor. În cazul în care competențele refugiaților nu sunt imediat adaptabile la cerințele pieței muncii din Moldova, se recomandă oferirea de cursuri de formare profesională;

Aspecte legale și administrative. Refugiații ucraineni pot să obțină permise de muncă în regim simplificat și să fie informați despre drepturile și obligațiile sale legale. La fel, procedurile de recunoaștere a diplomelor și certificatelor trebuie să fie ușor accesibile, pentru a asigura că refugiații pot lucra în domeniile lor de specializare. În acest sens, se recomandă ca legislația națională să faciliteze accesul refugiaților ucraineni pe piața muncii;

Integrarea în comunitate. Pentru o integrare chibzuită în comunitățile gazdă, refugiații au nevoie de un sistem puternic de suport social și psihologic, având în vedere traumele și dificultățile cu care s-au confruntat. În acest sens, accesul gratis la cursuri de limbă română sunt de o importanță majoră pentru a ajuta refugiații să comunice eficient și să se integreze mai ușor în societate;

Parteneriate și colaborări. Colaborarea cu organizațiile non-guvernamentale, atât locale, cât și internaționale poate juca un rol important în integrarea refugiaților în câmpul muncii, oferind resurse, cursuri de formare profesională și locuri de muncă. La fel, prin intermediul parteneriatelor cu sectorul privat, angajatorii locali pot fi încurajați să angajeze refugiați prin programe de stimulare fiscală sau alte forme de facilități. Astfel, refugiații vor contribui la economia locală prin ocuparea locurilor de muncă vacante și prin stimularea cererii pentru bunuri și servicii.

Având în vedere dificultățile sus-menționate, în legislație au fost introduse modificări, potrivit cărora o categorie de persoanele ce dețin statute speciale (apatrizi, refugiați, beneficiari de protecție umanitară sau protecție temporară) au

primit dreptul de acces la piața muncii și la serviciile sociale ca și cetățenii Republicii Moldova. Eu dispun de dreptul de a se înregistra oficial ca șomeri, în căutarea unui loc de muncă la Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM), beneficiind și de pachetul de servicii stabilite în acest sens. ANOFM oferă ucrainenilor înregistrați în evidențe, următoarele servicii gratuite: informații privind locurile de muncă vacante, date de contact ale angajatorilor, ghidare și suport la angajare. Până acum, doar 357 cetățeni ucraineni s-au înregistrat în evidențele subdiviziunilor teritoriale din subordinea ANOFM pentru a primi un astfel de suport la angajare. Potrivit estimărilor ANOFM la sfârșitul lunii august 2024, au fost angajați în câmpul muncii din RM 1,506 refugiați ucraineni, dintre care 1.016 femei și 490 bărbați. Majoritatea au fost angajați în mun. Chișinău (1.156), Bălți (83) și UTA Găgăuzia (59). Aceștia ocupă diverse funcții, inclusiv programatori, ingineri, medici, bucătari, vânzători și educatori. În total, 478 de angajatori moldoveni au oferit peste 4 mii de locuri de muncă pentru refugiații ucraineni.

Dinamica angajării refugiaților ucraineni în Moldova, cu detalii pe cele trei regiuni majore - Chișinău, Bălți și UTA Găgăuzia (*Tabelul 2*).

Tabelul 2. Numărul refugiaților ucraineni angajați în câmpul muncii al RM

Regiune/anul	2022	2023	August 2024
Chișinău	707	988	1156
Bălți	46	61	83
Găgăuzia	n/a	52	59
Alte localități	193	189	208
Total	946	1290	1506

Sursa: Agenția Națională de Ocupare a Forței de Muncă,

https://www.anofm.md/view_document?nid=20824

Concluzii și recomandări. Guvernul Moldovei a dat dovadă de capacitate de a reacționa rapid în a răspunde nevoilor de protecție ale persoanelor din Ucraina care și-au găsit refugiu în Republica Moldova. În termen proximi, cu suportul structurilor internaționale, Autoritățile Publice Centrale și cele locale, în comun cu societatea civilă au planificat, organizat și realizat măsurile ce țin de instituționalizarea statutului persoanelor strămutate din Ucraina, asigurarea necesităților urgente și a măsurilor de integrare socio-economică. Totodată, având în vedere că refugiații din Ucraina reprezintă un potențial valoros de resurse umane instruite, iar acțiunile militare în regiune continuă, autoritățile moldave pot să creeze oportunităților suplimentare pentru atragerea refugiaților ucraineni în câmpul muncii din Republica Moldova, în special în plan regional și în mediul rural. În acest scop se pot oferi diferite facilități pentru angajare, asigurarea măsurilor de recalificare profesională pentru aceste persoane, simplificarea procedurilor de recunoașterea studiilor și aptitudinilor lor ș.a. Autoritățile responsabile din țară urmează să monitorizeze în continuare procesele de angajare legală a persoanelor refugiate în câmpul muncii, cu asigurarea pachetului social deplin la semnarea contractelor individuale cu aceștia. Asigurarea activității refugiaților contribuie la o mai bună incluziune socială și contribui la îmbunătățirea coeziunii sociale în societatea gazdă.

Notă: *Articolul a fost elaborat în cadrul programului de cercetare “Tranziția demografică în Republica Moldova: particularități, implicații socioeconomice și consolidarea rezilienței demografice (TDRM, 2024-2027)”.*

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Agenția Națională a Forței de Muncă. (n.d).

https://www.anofm.md/view_document?nid=20824

Hotărârea Guvernului privind acordarea protecției temporare persoanelor strămutate din Ucraina: nr. 21 din 18.01.2023. (2023). In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 21-22, art. 38.

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142062&lang=ro

Eurostat. (n.d.). <https://ec.europa.eu/eurostat>

Imigrarea străinilor, azilul și apatridia în Republica Moldova în anul 2023: anuar statistic. (2024). <https://igm.gov.md/wp-content/uploads/2024/07/Anuar>

International Organization for Migration (IOM). (n.d.).

<https://moldova.iom.int/ro/date-si-resurse>

Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

<https://mec.gov.md/ro/content/statistica-1>

Operational Data Portal (ODP). (2024). <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>